

Den betänksamma

Fritänkaren

Nr. 163 Januari 2008

Sextonde årgångens andra nummer.

Innehåll :

Vanvettets krig mot förnuftet (<i>Benazir Bhutto in memoriam</i>)	2
Shakespearedebatten 94: <i>Upprop till uppror</i>	2
Julens filmer	7
Tre pianister (<i>Pöntinen, Berezovskij, Hamelin</i>)	8
Om Sibelius tystnad	9
Min vän Ahasverus, del 74	12
Kalender, januari 2008	14
Idealresan, del 8: <i>Festen i Lucca</i>	15
Kanonresan, del 2 : <i>Tillbaka till Dharamsala</i>	16
Rehabiliteringsresan, del 12: <i>Ett besök hos Lama Yonda</i>	17
Resan till Zanskar, del 4 : <i>Dalai Lamas föreläsning</i>	19
Konferensresan, del 14: <i>De sista dagarna i Leh och avskedet</i>	20
Lycklig resa med komplikationer, del 23: <i>Manalis engelska kyrkogård</i>	22
Kinas alternativa regering	24

Fritänkaren ägnar sig mest åt litteratur, musik, film, politik, filosofi, religion och resor men även åt annat. Den är inte på något sätt anknuten eller ansluten till någon ideologi eller åskådning av vad slag det vara månne, utan tar tvärtom avstånd från varje institution som kräver okritisk underkastelse, och är helt oberoende humanistisk.

Redaktion : C. Lanciai, Ankargatan 2 A, 414 61 Göteborg, tel. 031-247887.

Postgiro : 621 39 94 – 4 ("Fritänkaren", C. Lanciai)

Årsprenumeration: 250 kr (även i Danmark och Norge; i Euroland: 30 Euro)

Tvåårsprenumeration : 350 kr (40 Euro)

I Finland kan avgifter insättas på *Aktia bank*, kontonummer 405510-667802 (avgiftsfritt).

IBAN-nummer för folk som eventuellt vill betala prenumeration även från annat utland:

SE37 5000 0000 0500 7297 2165

Bic-code: ESSESESS

Redaktionsslut för detta nummer : 6.1.2008

Copyright © C. Lanciai med medarbetare

Letnany 186

Det nästsenaste numret av *Fritänkaren* finns numera alltid tillgängligt på nätet i HTML-format jämte andra skrifter på följande adresser: <http://hem.fyristorg.com/aurelio>

www.fritenkaren.se

e-post-adress : lanciai@hem.utfors.se

WSN 1652-0122

Vanvettets krig mot förnuftet

Benazir Bhutto in memoriam

Det kan ej passera obemärkt.
Det är för skriande i sin absurda överdrift.
Det är för övertydligt och förblir för alltid oförsvarligt.
Hon reste hem till Pakistan för att få fred,
demokrati och sunt förnuft i landet
och blev därför mördad av en självmordsbombare.
Kan det bli mera sjukt, ett sådant tillstånd
av förtvivlad fundamentalism och terrorism,
en psykopatisk paranoias fanatism,
som krigar mot en kvinna
bara för att hon är inflytelserik som sådan,
en blind attack mot alla civilisationens värden,
rättvisa, förnuft, konstruktivism och utbildning
och blott för att forcera etablerad diktators intolerans
med hjärntvåtsbakåtsträvande till döds till vilket pris som helst.
Och detta var ej första gången.
Samma blint brutala maktspråk fördes nyligen i Burma
emot fridens demonstranter
som blott bad om självklarheter,
också ledda av en modig och heroisk kvinna
som har hållits fängslad nu i mer än 16 år.
I Kina har det galna kriget mot förnuftet,
mot mänskliga rättigheter, mot förtryckta tibetaner
och mot faran av buddhistiskt sunt förnuft och dess filosofi
nu förts i sextio år och fortsätter med syndens envishet att föra kampen
krampaktigt mot samvetsfrihet, tankefrihet och yttrandefrihet
och emot all tibetansk identitet, historia och kultur.
De tycks aldrig tröttna, alla dessa galna hundar av okunnighet
i sina fåfänga försök att krossa allt förnuft och skönhet
som begår det brottet att de överstiger deras egen,
och de lär sig aldrig, dessa miserabla uslingar,
att de ej någonsin kan lyckas.

Shakespearedebatten, 94-e avsnittet – upprop till uppror

The Shakespeare Authorship Coalition (SAC) med webb-adressen www.DoubtAboutWill.org har på nätet publicerat ett upprop som vem som helst kan underskriva och därmed bidra till den ökande floden av debattinlägg som ifrågasätter Shaksperes från Stratford författarskap. Här är en reviderad översättning av huvudpunkterna:

”Hur kunde William Shakspeare från Stratford vara författaren ’Shakespeare’ utan att lämna efter sig något bevis om detta från sin livstid? Och varför är olikheterna så enorma i den påstådda författarens liv och innehållet i hans verk? Här är några av de många som uttryckt tvivel angående författarens påstådda identitet:

Mark Twain
Henry James
Walt Whitman
Charles Dickens
Ralph Waldo Emerson
Orson Welles
Leslie Howard
Charlie Chaplin
Sir John Gielgud
Sigmund Freud
John Galsworthy

Bland nu levande berömdheter är tvivlarna många fler bland ledande skådespelare och scholarer. Brunel-universitetet i västra London och Concordia-universitetet i Portland, Oregon, erbjuder nu examina i ämnet upphovsmanfrågan.

Många tror att herr Shakspeare från Stratford gjorde anspråk på att ha skrivit verken. Det gjorde han aldrig. Antagandet att han var författaren stödjer sig huvudsakligen på *The First Folio*, samlingsvolymen av verken, som publicerades 1623 sju år efter hans död. Emellertid finns det inget stöd för detta antagande i något dokument under hans levnad.

Det finns fyra huvudgrunder för antagandet att herr Shakspeare var skalden William Shakespeare (ofta skrivet "Shake-speare"). Namnet förekom på titelsidan av många av de pjäser och dikter som publicerades under hans levnad, Ben Jonson skrev en nyckelfras i *The First Folio* där han refererade till skalden som "den sköna svanen från Avon", och Leonard Digges hänvisar till "ditt Stratford monument". Ävenledes utpekar skådespelarna Heminge och Condell, som är ihågkomna i hans testamente, honom som författaren. Dessutom indikerar bysten och inskriften på hans gravmonument i Stratford att han varit författare. Dessa fyra grunder verkar ytligt utgöra en från början slutgiltig bevisning för att han var författaren, medan i själva verket varenda en av dem erbjuder problem.

1. Det är inte alldeles säkert att namnet tryckt på titelsidorna måste vara herr Shaksperes. Hans efternamn stavades på mångahanda sätt även efter att verken hade publicerats. I dess tryckta form stavades alltid namnet "Shakespeare" men ofta med bindelstreck, "Shake-speare", vilket var ovanligt på den tiden. Forskarna har inget entydigt svar på varför det avdelades. I alla andra sammanhang var herr Shaksperes namn aldrig avdelat, som i hans affärsdokument från Stratford. I hans dopattest liksom på hans monument stavas namnet utan "e" efter "k" ("Shakspeare") liksom i tre av hans underskrifter i sitt testamente, medan två andra är stavade "Shackspeare" och den sista "Shakspeare". En del tror att det uttalades med ett kort "a", som i schack, som det oftast stavades.

2. *The First Folio* utpekar visserligen Shakspeare som författaren, men det är mycket ovanligt att en så stor författares identitet skulle vara helt beroende av bevis som tillkommit postumt. Varken Ben Jonson eller Leonard Digges skrev någonsin någon personlig referens till herr Shakspeare medan han levde. Inte förrän han dog refererade Jonson till "Shakespeare" men då bara som skådespelare. Förutom sina två korta referenser ger varken Jonson eller Digges någon identifikationsinformation, inga datum om födelse och bortgång eller namn på familjemedlemmar och inga historier från hans liv. Utan några fakta om individen ger de oss superlativer om författaren men ingenting om mannen.

3. Den kanske starkaste länken till herr Shakspeare utgörs av skådespelarna Heminges och Condells vittnesbörd. Ingen av dem var författare, och ett antal forskare betvivlar att de skrev vad som är signerat med deras namn. En del anser att deras bidrag till Folion låter som försäljningsargument ämnade att inbjuda osäkra läsare till att köpa boken. Konservativa lärda låter sig inte bekymras av bristen på belägg, av obefintliga fakta, av tvetydigheter, tillgjordhet och herr Shaksperes kollegers oklara roller. Skeptiker undrar

varför Folion inte är mera rakt på sak och varför det uppstod en sådan uppsjö av eulogier först efter sju års tystnad efter hans död.

4. Stratfordmonumentet avbildar definitivt en författare, men det gjorde det inte när det avtäcktes i början av 1600-talet. En skiss av monumentet utförd 1634 avbildar en man med hängande mustascher som håller i en säck med bomull eller mjöl men inte någon penna eller något papper och ingenting att skriva på som i dagens monument. Rapporter visar att monumentet "reparerades". Tydligt omarbetades bysten till att bli en författares. Monumentets underliga inskription säger inte att herr Shakspeare var författaren Shakespeare. För vem som helst som levde i Stratford och som kan ha känt honom tyder inte monumentet på något sådant. Det varken nämner eller citerar något från verken, och det nämner inte något om poesi, pjäser, skådespeleri eller teater. De flesta konservativa biografier har litet att säga om inskriptionen, och några beskriver den till och med som gåtfull. Andra inskriptioner över andra författare från den tiden identifierar dem klart som författare, så varför inte även herr Shaksperes?

Om fallet för övrigt var klart skulle problemen i dessa fyra punkter knappast ha någon betydelse. Tyvärr dock när man blickar längre finner man inget samtida bevis alls för att han alls var någon författare, ännu mindre att han var skalden William Shakespeare. Tvärtom verkar mycket av samtida bevis snarare motsäga det. Det finns några stora författare som vi inte vet någonting alls om, som Homeros, men det finns bara en stor författare som, ju mer vi får veta om honom, desto mindre visar sig som författare. Hur är detta möjligt med en författare som Shakespeare?

Det har aldrig påträffats en enda pjäs, en enda dikt eller ett enda autentiskt brev av herr Shakspeare. Han pendlade mellan Stratford och London, en situation som borde ha föranlett någon korrespondens. Tidiga forskare väntade sig att åtminstone någon korrespondens skulle ha överlevt. Ändå är det enda vi har av hans egen hand sex ostadiga signaturer under juridiska dokument, tre av dem i hans testamente. Om dessa signaturer verkligen är hans avslöjar de att herr Shakspeare hade svårt för att skriva sitt eget namn. En del dokumentexperter betvivlar till och med att de verkligen är hans och misstänker att de sattes dit av lagens tjänare. Ett brev till herr Shakspeare har överlevt. Det ber om ett lån, det levererades aldrig, och det öppnades aldrig.

Hans detaljerade testamente, som blivit berömt för donationen av "den näst bästa sängen till hustrun med möblemanget" är inte i Shakespeares språk och nämner inga böcker, inga dikter, inga pjäser eller något litterärt gods över huvud taget. Ej heller nämner det några musikinstrument trots skaldens påtagliga intima musikkunskap. Han skänkte tre ringar till tre medskådepelare (infogat i efterhand, vilket tyder på efterklokhet,) men ingenting till någon författare. Skådespelarnas namn binder honom till teatern, men ingenting antyder någon skrivande karriär. Varför nämns inte Richard Field av Stratford, som med att trycka de episka dikterna först gjorde Shakespeares namn berömt? Om herr Shakspeare var ryktbar som William "Shakespeare", varför stavades hans namn annorlunda i testamentet? Döende personer är normalt mycket medvetna om och nogräknade med vad de gjort sig kända för. Varför icke denne man?

Herr Shakspeare växte upp i en analfabetisk miljö i den avlägsna bondebyn Stratford-upon-Avon. Det finns inga uppgifter om att han alls skulle ha rört på sig under sina år av mognad eller att han någonsin lämnat England. Hans föräldrar signerade dokument med bomärke, och ingen av hans döttrar var skrivkunnig. Det existerar en signatur av dottern Susanna, men den antyder inte mer än användbarhet till nöds. Den yngre dottern Judith markerade sitt namn två gånger med bomärke för att bevittna en grannes dokument. Herr Shakspeare kan ha gått i Stratfords skola, men det finns inget belägg för detta. Rullorna från Englands två universitet vid den tiden finns bevarade, men inget av dem upptar honom. De flesta konservativa forskare gör inga anspråk på att han någonsin låg vid något universitet hemma eller utomlands.

Några menar att Stratfords skola borde ha kunnat förse honom med alla de kunskaper som behövdes för ett så brett författarskap. Detta är inte troligt. Verken påvisar djupa

kunskaper i juridik, filosofi, klassisk litteratur, antik och modern historia, matematik, astronomi, konst, musik, medicin, trädgårdsodling, heraldik, militär och marin terminologi och taktik, adelsetikett, brittiskt, franskt och italienskt hovliv, Italien, samt aristokratiska nöjen som falkenering, ryttarsport och kunglig tennis. Ingenting av det vi vet om herr Shakspeare antyder något av detta. Mycket av den kunskap som avslöjas i pjäserna var exklusiv för överklassen, och ändå finns inget belägg för att herr Shakspeare någonsin hade något med den att göra utom högst tillfälligt. Verken har som källor myriader av antika och moderna skrifter inklusive arbeten på franska, italienska, spanska, latin och grekiska som ännu inte översatts till engelska. Hur herr Shakspeare kunnat förvärva kunskaperna ur dessa källor är ett mysterium.

Luckan mellan herr Shakspeares ungdom i Stratford och den första uppgiften om honom i London är känd som "de förlorade åren". Bortsett från några kyrkliga uppgifter kan tjugoåttio år av hans liv betraktas som förlorade. De lärde vet ingenting om hur han förvärvade de djupa och breda kunskaper som verken avslöjar. Detta betyder ingalunda att en ofrälse till och med i den stela hierarkiska sociala strukturen i Elisabets England inte på något sätt hade kunnat förvärva dem, men kunde det ha skett utan att det uppstått ett enda spår därav? Konservativa scholarer förklarar miraklet med hans medfödda "geni", men även ett geni måste på något sätt skaffa sig kunskap. Böcker var dyra och svåra att komma över på den tiden utom vid universitet eller privata bibliotek. Det har aldrig påfunnits att herr Shakspeare någonsin hade någon bok. Akademiska experter på det här med geni finner föga grund för att tro att herr Shakspeare var något sådant.

Det finns inga uppgifter om att herr Shakspeare någonsin fick något betalt eller åtnjöt något mecenatskap för sitt skrivande. Efter att ha tillägnat sina första två dikter till earlen av Southampton undslapp han sig inga fler dedikationer. Varför skulle en författare motiverad av vinstbegär, vilket tydligt framgår att herr Shakspeare var, inte eftertrakta något mecenatskap? En del lärde menar att earlen av Southampton var hans sponsor, men det finns ingen uppgift om att de ens någonsin träffades. En ordvändning i en av hans dedikationer ("den försäkring jag har om er förbindliga inställning...") tyder på att de inte gjorde det. Inte endast underlät andra författares sponsorer att ta sig an honom, de inte ens kommenterade honom. Fram till 1623 indikerade ingen av dem som kommenterade honom att de kände honom. Shakespeare författaren skrev inga uppskattande verser till någon, och ingen skrev några till honom medan han levde.

I motsats till den populära uppfattningen att författaren blev en framstående kändis framgår det att han aldrig någonsin vände sig till offentligheten direkt, varken personligen eller skriftligt (utom i de två dedikationerna); det finns ingen uppgift om att drottning Elisabet eller Jakob I någonsin mötte honom eller uttalade eller skrev hans namn. Inte ens efter att en av hans pjäser uppförts i samband med Essexupproret nämndes hans namn. Nästan ensam bland elisabetanska skaldar var Shakespeare tyst efter drottning Elisabets död. Under Jakob I:s tidiga regering visar uppgifter att Shakspeare var i Stratford medan hans pjäser spelades i London för hovet. Varför deltog den populära pjäsförfattaren och ledande skådespelaren för kungens teatersällskap inte i sådana evenemang?

Det saknas minsann inte dokumentering av herr Shakspeare; det finns närmare sjuttio dokumentationer, men ingen rör det litterära. De belyser en affärsman från Stratford och en teaterföretagare och ibland en sekundär aktör. Några uppgifter belyser att han var skattesmitare, och det visar sig att han hamstrade säd under pågående hungersnöd. En viss William Wayte, som tydligen kände sig hotad av honom, sökte "garantier om fred för William Shakspeare". Han stämde folk för små affärsangelägenheter men hade aldrig någon invändning mot pirattryckningar av pjäserna. De konservativa finner ingenting ovanligt i bristen på dokumentation rörande herr Shakspeares tydliga karriär, men han är den enda författaren från den tiden som antages ha varit författare utan något samtida bevis för någon karriär som sådan.

Ännu märkligare är att denna antaget flitiga författare tycks ha dragit sig tillbaka i övre fyrtioårsåldern med alla sinnen och sin handlingskraft i behåll och återvänt till samma

landsortshåla som han kom från för att aldrig mer skriva något skådespel, någon dikt eller något brev. Det finns ingen uppgift om att han någonsin satte upp någon pjäs i Stratford eller att någon av medborgarna i hans stad såg honom som poet. Flera som kände honom eller visste vem han var tycks inte ha associerat honom med skalden, inklusive hans svärson doktor John Hall, poeten Michael Drayton och den framstående historikern William Camden. Ingen, alla hans litterära kolleger medräknade, betraktade herr Shakspeare någonsin som en författare under hans livstid, och när han dog 1616 tycks ingen ha noterat det. Inte med så mycket som en bokstav nämns skaldens bortgång någonstans. Om herr Shakspeare var Shakespeare, så borde väl någon uppgift från 1616 ha omnämnt hans död. Inte ens Heminge, Condell eller Richard Burbage, som han ihågkommer i sitt testamente, har lämnat någon reaktion. Inte heller skyndade någon av dem som ägde rättigheter i hans tidigare publikationer till att komma med nytryckningar.

De lärde har funnit få, mestadels tvivelaktiga föreningspunkter mellan den påstådda författarens liv och verken. Varför handlar praktiskt taget samtliga pjäser om överklassen, och hur lärde sig författaren deras sätt? Varför äger bara en av pjäserna rum i det elisabetanska och jakobitiska England? Varför handlar så många om Italien? Hur blev han så nära bekant med allt det italienska, så att till och med de minsta detaljer i dessa pjäser stämmer? Varför nämner han aldrig Stratford eller skriver han någonsin en pjäs som berör hans eget liv? Varför nämner han aldrig sin 11-årige sons död, fast han utgjuter sitt hjärta så hämningslöst i sonetterna? En del av motsägelserna kanske kunde bortförklaras om man tar dem var för sig, men de är så många! Efter decennier av forskning skrev Sam Schoenbaum, en av de mest citerade Shakespearebiograferna: "Kanske måste vi ge upp hoppet om att någonsin kunna överbrygga den djupa klyftan mellan sublimiteten i skaldskapet och den världsliga dokumentationens inkonsekvenser."

Slutligen fann professorn i historia Hugh R. Trevor-Roper vid Oxfords universitet Shakespeares otillgänglighet "förintande och nästan otrolig – han levde trots allt i den engelska renässansens fullaste dagsljus under den väl dokumenterade perioden av drottning Elisabets och kung Jakobs regeringar och har sedan sin bortgång utsatts för den gedignaste offensiv av organiserad forskning som någonsin riktats mot en enskild person. Och ändå förblir denne den störste av engelsmän efter denna oerhörda inkquisition så mycket ett mysterium att till och med hans identitet fortfarande kan betvivlas."

Vi som skriver under denna deklaration gör inga anspråk på att veta vad som hände, vem som skrev verken eller ens att herr Shakspeare absolut inte gjorde det. Allt vi hävdar är att det finns skäl till tvivel och att det bör ges rum för andra möjligheter. Om författare och tänkare av sådan status som Henry James, Ralph Waldo Emerson, Walt Whitman, Mark Twain och så många andra har uttryckt tvivel om att herr William Shakspeare från Stratford skrev de verk som attribueras honom, varför skall det då ens vara nödvändigt att framhålla att det finns tvivel? Att tvivel finns är ett empiriskt ovederläggligt faktum, berättigat tvivel uttryckt av mycket trovärdiga människor. Man kan ha olika åsikter om värdet av de bevis som stöder herr Shakspeare, men det är absolut inte trovärdigt av någon att år 2007 hävda att det inte finns något tvivel om saken.

Därför förklarar vi, som skriver våra namn under detta, att William Shakespeares identitet hädanefter i den akademiska världen bör betraktas som ett legitimt ämne för forskning och publicering och ett lämpligt ämne för diskussion och instruktion i klassrummen."

"Hos de största genierna kommer alltid ett ursprung från de enklaste förhållanden fram, men ingen kan finna ett spår av något sådant hos Shakespeare. Jag bryr mig inte om vem som skrev Shakespeare, men jag finner det föga sannolikt att det var pojken från Stratford. Vem som än skrev dem hade han en aristokratisk läggning."

– Charles Chaplin

”Jag känner mig nästan förföljd av övertygelsen att den gudomlige William är det största och mest framgångsrika bedrägeri som någonsin en beskedlig värld blivit utsatt för.”

- Henry James

Julens filmer

Dessa kom mest bara att handla om gamla klassiker. Arne Mattssons ”Hon dansade en sommar” höll mer än väl att ses igen för dess utsökta spel av Ulla Jacobsson, Folke Sundkvist och Edvin Adolphson i en praktroll som ärkebonde och dess känsliga och fantastiska foto.

”Anna Karenina” har filmats ett antal gånger, men ingen filmatisering har lyckats slå Clarence Browns från 1935 med Greta Garbo mot Basil Rathbone som hennes ordentlige make. Allt är suveränt stilfullt med denna film, från kläderna till återskapandet av 1800-talets balscener (med bland annat en mazurka omfattande alla turerna) och autentiska ryska körer som ytterst lämpliga musiktillskott. Filmen förblir en utomordentlig vittnesbörd om Hollywood när det var som bäst.

Som sig bör infann sig också de sedvanliga julsatirerna, där Jim Carreys ”*The Grinch*” förblir oslagbar som hysterisk julskräna med Anthony Hopkins som sardonisk berättare, men roligast var Terry Zwigoffs ”*Bad Santa*” med Billy Bob Thornton som supig varuhusjultomte, som i maskopi med sin dvärgpartner har som specialitet att efter jobbet på julafton plundra varuhusets kassaskåp med hela julhandelskörden. Man skrattar ihjäl sig under hela filmen, det är en så vansinnigt träffande och ironisk satir och samtidigt så mänsklig, och hur illa den supige jultomten än bär sig åt med världens förskräckligaste språk framstår han ändå som sympatisk i sin så utomordentligt patetiska karikatyr av den amerikanska julen. Hur blodig humorn än är framstår den ändå som oskyldig, och när jultomten till slut blir skjuten av polisen till åskådande barns ohyggliga förskräckelse är det pricken på i-et av denna absurda tragikomik i kubik. Hela julfirandet framstår i allt sitt absurda vanvett genom dessa offer för det, som bara är karikatyrer och parodier på sig själva.

Kevin Reynolds’ filmatisering av ”Greven av Monte Christo” med Guy Pearce som Fernand och huvudboven i dramat och Richard Harris som Abbé Faria är väl den bästa filmatisering av romanen som gjorts, fastän den också skiljer sig mer än alla andra från boken, ehuru dess koncentration av dramat ändå träffar mest rätt. Mer än hälften av filmen upptas av det inledande dramat med rättshaveriet och fästningstraumat, medan i romanen denna del endast är en femtedel. Filmen gör helt rätt i att betona denna del som det egentliga dramat, fastän den lyckas mer än väl att dramatisera fortsättningen och hämnden, med flera berikande tillskott som inte finns i romanen.

De båda franska dokumentärerna om Versailles (”Ludvig XIV” och ”Marie Antoinette”) var berömliga som sådana och utomordentligt väl gjorda, ehuru helt odramatiska. Peter Weirs ”*Master and Commander*” med Russell Crowe höll också mer än väl att ses igen för sin minutiösa välgjordhets skull, medan hela julens kanske starkaste drama ändå var den irländska ”*Song for a Raggy Boy*” med Aidan Quinn som lärare i ett irländskt ungdomsfängelse drivet av metodisk kadaverdisciplin genom ett monster av grymhet och okänslighet till präst. Bitvis är filmen outhärdlig, Aidan Quinn är specialist på uppslitande roller och gör dem mer än väl, och detta var dessutom en sann historia. Läraren William Franklin deltog som frivillig i spanska inbördeskriget och förlorade där sin älskade innan han kom som lärare till fängelseskolan för pojkar på Irland, där han förblev trots svåra konflikter med styrelsen tills han omkom på Normandies stränder vid invasionen 6 juni 1944.

En annan sådan film var Vittorio de Sicas ”*Skoputsaren*” från 1946, hans första neorealistiska film och den grymmaste av dem. Två skoputsarpojkar luras till att delta som lockbeten vid ett inbrott och hamnar i ungdomsfängelse hur oskyldiga de än är, och där

börjar tragedin. Realismen är fruktansvärd och skakande men ack så imponerande samtidigt.

Den yppersta klassikern var dock en av de bästa ryska filmer som någonsin gjorts, Grigorij Chukhrais "Ballad om en soldat" från 1957 om hjältesoldaten som får permission för att fara hem och reparera taket på sin moders hus. Hela filmen handlar om hans resa hem under ständiga incidenter och förseningar, han kommer hem till slut, men hinner bara stanna ett ögonblick... Allt i denna film är överväldigande vackert och gripande, vilket intryck den pathosuppfyllda musiken minsann inte förminskar...

Så kommer vi då till de årliga utmärkelserna av årets fem bästa filmer, av de som *Fritänkaren* sett.

5. "Possession" av Neil LaBute med Gwyneth Paltrow, en gränslöst vacker och sublimt finkänsligt berättad kärlekssaga om poesi.

4. "The Weight of Water" av Kathryn Bigelow, en sann historia om ett aldrig uppkärlat dubbelmord från 1870-talet psykologiskt mästertligt återgivet med skakande dramatik.

3. "The Children of Glory" ("Szabadság, szerelem") av Krisztina Goda, en spikrakt realistisk film om Ungernrevolten 1956, där varje ord är sant fastän alla personer är fiktiva.

2. "Vier Minuten" av Chris Klaus, ett skakande fångelsedrama om en överbegåvad pianist och hennes fångelselärarinna med trauman från andra världskriget.

1. "The Magic Flute" av Kenneth Branagh, en filmatisering av Mozarts Trollflöjten som slår Ingmar Bergmans med många hästlängder genom sin snillrika fantasi och virtuost glansfulla genomföring med handlingen förlagd till första världskriget. Det är andra gången som *Fritänkaren* finner sig nöldsakad att ge sitt främsta filmpris till Kenneth Branagh.

Tre pianister

I en serie om tre program presenterades tre världspianister i den yngre medelåldern, Roland Pöntinen från Sverige, Boris Berezovskij från Ryssland och Marc-André Hamelin från Canada.

Pöntinen gjorde ett anspråklöst och sympatiskt intryck och gjorde mer än väl ifrån sig. Alla tre hade presenterats ett extra verk som de aldrig sett förut för en konsert i Tyskland. För Pöntinens del var det en finsk kvinnlig tonsättares verk, som han klarade bra och till och med berömde, hur modernt det än var. Boris Berezovskij hade problem med det moderna verk han fått av en walesisk tämligen okammad tonsättare och tyckte inte alls om det till en början men bemästrade det sedan. Jean-Marc Hamelins pensum var däremot en sonat nr 46 av ingen mindre än Joseph Haydn, och hans instudering och presentation av detta verk, som han älskade från början, var kanske de tre programmens mest givande ingrediens.

De var alla tre fullfjädrade perfektionister, intet fel kunde uppdragas hos någon av dem, och ändå var de så olika. Pöntinen spelade även Chopins fjärde och sista ballad, den i f-moll, och klarade det tekniskt suveränt och överväldigande, så att publiken till och med skrek bravo efteråt, men han sliskade till det i onödan. Lika suveränt ägnade sig Berezovskij åt Beethovens Diabelli-variationer, där han dock medgav att han inte förstod den mest centrala variationen i samlingen, den stora långsamma mot slutet, men walesaren rådde honom att glömma taktstrecken och att bara följa det romantiska nästan improvisatoriska tonflödet, och så klarade han det. Pöntinen spelade allting utantill, det gjorde även Hamelin, som även satsade stort på Chopins tredje, största, svåraste och sista sonat, medan Berezovskij var mera notbunden. Denne hävdade dock att han aldrig i hela sitt liv spelat något fel. Vad hjälper det, måste man ohjälpligt som uppmärksam lyssnare fråga, när den framförda moderna musiken (walesarens) är sådan att det är omöjligt att höra om pianisten spelar rätt eller fel?

Här kommer vi till den avgörande frågan. Alla tre var suveräna tekniker som pianister i högsta världsklass, men vad är all denna suveräna teknik värd när de även spelar sådant som låter apa? Varför gör de detta? Det modernaste som Marc-André Hamelin spelade var några senare stycken av Debussy, som trots avancerad expressionism ändå var sådana att man tydligt hörde att pianisten spelade rätt och att det inte kunde vara annorlunda. Han hade även det behagligaste anslaget av de tre. Pöntinens lämnade ingenting övrigt att önska, medan Berezovskij, fastän han uttryckligen framhävde att spelandet av ett musikinstrument närmast borde vara en sorts försiktig och känslig massage, ändå kunde hamra alldeles förfärligt, som om det i vissa moderna stycken var nödvändigt att försöka spela sönder instrumentet bara för att musiken var så hård och tekniskt hänsynslös, medan dock Hamelins hantlag genomgående var delikat och njutbart, ledigt och hänsynsfullt mot både instrument och åhörare.

Kanske just anslaget egentligen är det viktigaste i all musik och särskilt i pianomusik. En annan nyanseringsmöjlighet ligger i det rytmiska, som gör musiken torrare och tråkigare ju exaktare rytmiskt man framför den, medan ingen använde mera *rubato* (rubbad rytm) än Chopin, varför hans musik åtminstone inom pianoområdet förblir den intressantaste, verkningsfullaste, mjukaste, mest dramatiska och oförglömliga. Därför erbjuder den också de mest obegränsade tolkningsmöjligheterna, som alltid kan varieras i det oändliga. Det har sagts om Chopin själv, att han aldrig spelade samma mazurka två gånger utan att det andra gången lät som en annan.

Både Pöntinen och Hamelin hade även en grundläggande ödmjuk inställning till musiken, vilket Hamelin även uttryckte i ord. För honom betydde han själv ingenting, utan enda meningen med hans framförande av musik var att få dela den med andra och få visa för publiken vilka otroliga verk mästare som Chopin, Haydn, Beethoven och Debussy faktiskt åstadkommit.

Om Sibelius tystnad

Detta är ett ämne som ständigt föranleder nya diskussioner. Med anledning av 50-årsminnet av hans bortgång den 20 september i år kunde man i engelska *The Guardian* läsa följande:

”Under de sista 30 åren av sitt liv producerade Sibelius, den finska musikens fader, världens berömdaste finne, firad över hela världen och framförd överallt, en av de få levande kompositörer som åtnjutit nästan universellt erkännande och uppskattning, ingenting. Det är en skapande tystnad utan motstycke i musiken. Vadan detta?”

Dock kan denna tystnad inte ha varit fullt så total som den verkade. Han gav världen sju symfonier under sin karriär, stycken som hör till de mest populära och ändå mest missförstådda som någon kompositör producerat, den sista 1924. Men det fanns en till. Under 30-talets första år lovade han Sergej Kussevitskij, dirigent för Bostons Symfoniorkester, en symfoni, och dess engelska premiär var utlovad till 1933, sade han till Georg Schneevoigt, som skulle leda symfonins premiär i Helsingfors. Senare sade han till en journalist, att symfonin skulle bli ”en uppgörelse med hela mitt liv, 68 år långt. Det blir troligen min sista. Åtta symfonier och hundra sånger. Det måste räcka.” Men det enda som finns av denna symfoni idag är ett pappersark, en förstasida med angivande av tonart och förteckning över instrumenten – men inte en enda not.

Ändå existerade verket. Det är bara det att Sibelius troligen någon gång under 1945 hade en ”brasfest” där han eldade upp manuskript, skisser och färdiga musikstycken som han arbetade på, inklusive allt som hade med den nya symfonin att göra. Endast eldstaden i Ainola fick någonsin ta del av den nya symfonins innehåll, som metamorferades till en gåta som sedan dess har förbryllat Sibeliusforskarna och gör det alltjämt, som fåfängt har letat efter spår av partituret vart de än har farit. Den har till och med inspirerat till en roman: ”*Winter Fire*” av William Trotter, en thriller om andra världskriget. Enligt Aino, Sibelius

hustru, var Sibelius lyckligare efter att ha bränt upp alltsammans, som om denna obegripliga kreativa vandalism på något sätt hade befriat honom.”

Det har sannerligen spekulerats mycket i detta. Några faktorer kan dock ha bidragit till hans tystnad och slutliga musikkbål. Omkring 1924-25 gick en rad av hans bästa vänner och Europas ledande kompositörer bort, främst två av hans närmaste vänner och kollegor Wilhelm Stenhammar och Ferruccio Busoni. Puccini avled 1924, och andra som gick bort var Gabriel Fauré och Erik Satie. Debussy och Max Reger hade också lämnat in, medan kompositörer som Carl Nielsen, Manuel de Falla och Maurice Ravel redan hade lämnat sina bästa verk bakom sig. Richard Strauss höll ännu på, men hans bästa operor hade redan gjort historia. Kvar fanns modernister som Schönberg, Hindemith, Bartok och Stravinskij, med vilka Sibelius med sitt rent tonala och melodiska språk hade väldigt litet gemensamt. En annan som gjorde sig hörd över hela Europa var René Leibowitz, en modernist som är helt bortglömd idag, som skrev om Sibelius, att han genom sin antimodernism var ”världens sämsta tonsättare”. Samtidigt behövde Sibelius inte längre arbeta för att försörja sin familj. Melodisk/harmonisk musik på väg ut för att ersättas av atonalism var en utveckling som gav Sibelius föga inspiration, som föredrog att inte försöka höja sin melodiska röst i oväsendet.

Under andra världskriget utkämpade Finland två krig mot Stalins Sovjetunion. I det första förlorade Finland Karelen men lyckades behålla sin självständighet. I det andra försökte hon med Tyskland som bundsförvant återta Karelen. Redan på ett tidigt stadium stod det klart att Tyskland måste förlora kriget och att Finland måste lida ett andra nederlag mot Stalin. Sibelius gjorde några dagboksanteckningar om detta, där han med sitt resignerade konstaterande av att ”tragedin begynner” kan ha åsyftat just denna utveckling. Kort senare brände han sin åttonde symfoni.

Den deprimerande politiska verkligheten kan ha varit av betydelse för hans slutliga självdestruktiva musikkbål eller inte. I första världskriget, när Finland sönderslets av ett inbördeskrig 1917-18, var Sibelius i praktiken fånge i sitt eget hem medan hans landsmän slaktade varandra. Redan då var han den etablerade nationalkompositören, vilken roll han under omständigheterna kan ha varit mindre lycklig med, och hans inre problem som kompositör började på allvar under denna tid – han kämpade med sin femte symfoni i åtta år. När det andra världskriget tvingade Finland i armarna på Nazi-Tyskland bara för att få genomgå ett andra förintande nederlag mot Stalin kan han helt enkelt ha fått nog av att nödgas vara Nationalkompositören.

René Leibowitz: ”Jag sade aldrig att Sibelius musik var värdelös. Uttrycket att Sibelius var världens sämsta kompositör var ett skämt. I Frankrike förekom en enkät om vem som var världens bäste kompositör. Sibelius nämndes. Jag reagerade mot denna överdrift och sade att han var den allra sämsta. Jag var bara närmare bekant med hans femte symfoni och violinkonserten, som jag har dirigerat.”

”Modernismens båda apologeter René Leibowitz och Theodor W. Adorno trodde på Schönbergs kompositionsteknik och hans idéer som på en frälsningsdoktrin och betraktade den finske kompositörens konservatism som helt otidsenlig och kände att de måste skydda musikpublikens öron mot en så urmodig och korrupperande musik. På grund av ultrastrikt självkritik offentliggjorde Sibelius ingen musik efter 1929, när han var 64. Av denna tystnad drog Adorno den slutsatsen att han var inkompetent och betecknade honom som sådan, och Leibowitz kallade honom uttryckligen i en essay ”världens sämsta tonsättare”, allt bara för att Sibelius hade en annan mening om vad musikkvalitet var än dessa.”

– *Uwe Kraemer* 1986 till en inspelning för Philips av violinkonserten med Sir Colin Davis som dirigent.

En kompositör ställde dock upp för Sibelius, gav honom rätt och fortsatte hålla sig till tonal komposition: Ralph Vaughan Williams, som tillägnade Sibelius sin femte symfoni "*in sincere flattery*".

Nu i december gick en annan internationell tonsättarpersonlighet bort 79 år gammal, nämligen tysken Karlheinz Stockhausen, en av den livlösa elektroniska musikens banbrytare, elev av Olivier Messiaen, efter ett liv av framgångar och utmärkelser, bland annat Pilotpriset, med 200 kompositioner och 130 grammofon- och CD-skivor på sitt samvete. Till verken hör "Sju dagar av ljus", en serie om sju operor, där varje opera behandlar en veckodag och dess ljus. I operan "Onsdagsljus" ingår "Helikopterkvartetten", som skall spelas i luften med vardera stämma på var sin helikopter. Till hans meriter hör även beskrivandet av katastrofen 11.9.2001 som "ett konstverk" och "en happening", som han alltså bara upplevde konstnärligt. Var har vi träffat på denna attityd förut? Hos ingen mindre än kejsar Nero, när han på sin lyra från sin balkong besjög Roms brand år 64.

Utmärkande för Stockhausens musik är att ingen förstod den utom han själv, om han gjorde det, och så gott som allt, om inte verkligen allt, är ohörbart. Jämför detta med Sibelius tystnad. Vad är att föredra?

Dock måste man ge de etablerade modernisterna det erkännandet, att de var alla suveräna tekniker. Olivier Messiaen var ett klart underbarn, Paul Hindemith behärskade alla en orkesters instrument, ingen var mera tekniskt perfekt än Stravinskij, och så vidare. Det var genom sitt tekniska kunnande som de alla kom fram och etablerade sig, och ingen förnekar dem deras suveräna teknik. Misstaget som begåtts är att bedöma det musikaliska efter det tekniska. Följden kan bli att en sångare prisas för att han/hon lyckas sjunga rätt och för att det är så svårt, fastän det är skrivet för att låta så djävligt som möjligt. Här är något som inte stämmer.

Den nästan industriellt rytmiska exaktheten hos Stravinskij gör hans musik till kanske den torraste i historien, och hans totala melodilöshet gör den inte mindre sterilt ökenaktig. Messiaen lyckades aldrig i sina försök att instrumentellt återge fågelsång ens att komma i närheten av den äkta fågelsångens skönhet – då lyckades Beethoven bättre i 'Pastoralsymfonin' med enkla tonala medel. Hur entusiastiskt kreativ Hindemith än var i sin massproduktion av modern musik lyckades han aldrig ersätta det barn som han slängt ut med badvattnet (tonaliteten/harmonin/melodiken).

Fastän Beethoven var döv kunde han i stället komponera världens mest klassiska musik. Ingen var sjukare än Schubert under sitt sista år när han åstadkom det vackraste inom wienerklassicismen. Chopin var dödssjuk under hela sin unika karriär. Även Mozart var dödsmärkt från början. När det tekniska falerar hos stora musiker har de lyckats kompensera sig genom att sätta in en högre musikalisk växel. När det tekniska varit felfritt från början och gett dem allt har de tyvärr ibland inte längre sett något behov av det musikaliska, och musiken har urartat till tekniskt perfekt och omusikaliskt nonsens.

Bortse från det tekniska, om det musikaliska en gång finns, så att musiken åtminstone får komma fram. Om musiken är tekniskt perfekt, bortse från det tekniska och uppmärksamma bara det rent musikaliska. Om detta inte finns är det bara ren teknik som åker snålskjuts på musiken och, som musik betraktat, bara att skrota och glömma.

20-e århundradet var seklet då tekniken tog över mänskligheten och skenade iväg med den, med förintelseläger och atombomber som resultat. Den tilläts även ta över musiken med atonal musik och högtalarterror som resultat, som överröstade den musikaliska musiken. Frankensteins monster förslavade Frankenstein. I Mary Shelleys roman får Frankenstein bukt med monstret till slut men går under själv på köpet. Som musiker tror jag ännu att vi kan få bukt med teknikens monstrosa destruktivitet utan att den riktiga musiken (med världen och naturen) därför måste gå under.

Den förste store förvanskaren av Jesu lära efter hans död var benjaminiten Saul, eller Paulus, som han kallades av hedningarna. Efter honom har tre andra uppstått: Augustinus, Martin Luther och Karl Marx. Vad var det då för fel på dessa fyra obestridliga auktoriteter och profeter? Paulus inledde konstruktionen av den dogmatiska kyrkan, denna världshistoriens monstruösaste skräckkatedral och kristendomens hemska baksida, och den hörnstenen i detta inkvisionshelvete som Paulus tog initiativet till att lägga var den satsen, att Jesus och endast Jesus var Guds Son. Därmed drev han in den kil mellan Jesus och mänskligheten som inledde öppnandet av den avgrund mellan kristendomens syfte och den etablerade världskyrkans resultat som ända sedan Paulus' tid därefter oavbrutet har lett till nya schismer, splittringar och onödiga meningslösa förföljelser och krig inom kyrkan.

Augustinus var avrättaren av Antiken och dess kulturarv och den vars skrifter mer än någon annans lyckades etablera kyrkan som världsmakt med Rom som huvudstad och den förste ofelbare intolerante katoliken. Martin Luthers verk hade varit otänkbart utan Augustini föredöme med hans förnekande av den fria viljan, som Luther byggde vidare på, ty Luthers och Augustinus' förnekande av den fria viljan innebar i praktiken ingenting annat än att de menade sina egna personliga viljor vara Guds vilja medan jämfört därmed ingen annans vilja spelade någon roll. Samma resonemang låg bakom Muhammeds verksamhet, som menade sig ensam representera Guds vilja medan alla andra var falska eller åtminstone sämre profeter inklusive Moses och Jesus. Jesus är den enda i historien som rättvist har bestraffats för den förmäthenheten med döden, och det att han frivilligt lät sig göra det ensamt gav honom en större auktoritet än någon annan efter Moses.

På samma sätt hade Karl Marx' verksamhet varit otänkbart utan Luthers föredöme. Karl Marx gick till den absurdaste ytterligheten. Såsom Paulus förkunnade den judiska Moselagens upphävande och ersatt av hedningarnas saliggörande genom nåden från Kristus, så förkunnade Marx religionens död och all rätt och gudomlig auktoritet i stället förlänad åt de obildade smutsiga och fattiga proletärerna och ateisterna. Ingen har gått så långt från Gud som Karl Marx när han i ett slag förintar alla religioners existensberättigande och i stället uppmuntrar och ger ateisterna fullkomligt fria händer med sin tes "religion är opium för folket". Genom kommunismens faktiska maktövertagande i stora delar av världen har därmed i praktiken den yttersta hädelsen legaliserats och blivit kung.

Naturligtvis börjar allt detta med Jesus och hans idéer, men det var aldrig hans avsikt att sådana ormar som Paulus, Augustinus, Luther och Marx skulle näras vid hans barm.

Vem är då kristendomens rätta förkunnare efter Jesus? Även en sådan klok karl som Lukas läkaren förtrollades av Paulus och blev hans betjänt: hans andra bok "Apostlagärningarna" vittnar om hans stora förfall från besinnande allvar till ålderdomens vanvettiga hängivenhet åt svärmerier och blåa dunster: han bländades av Pauli fanatism och upphörde att tänka själv, vilket särskilt hans misstänkta förtegenhet om Pauli vidare upplevelser i Rom vittnar om: i "Apostlagärningarna" har han avsiktligt bara sagt en del av sanningen. Även Johannes påverkades i någon mån av Pauli kraft och ledarskap: allt Johannes' tjat om Guds Son luktar Paulus på långt håll. Ändå är Johannes den direkta arvtagaren efter Jesus. Ingen har förstått Jesu innersta personlighet bättre än han, och han allena har förmått göra Jesu kärleksbudskap till världen rättvisa. Därför har hans evangelium från början blivit det mest betydelsefulla, och det är snarare så att de övriga tre kompletterar *det* än att hans består av utfyllnader till de övriga. Lukas' förblir det kvalitativt och litterärt förnämsta, men Johannes' är det innehållsmässigt avgörande evangeliet.

Men efter Johannes är Jesu kärlek tyst genom seklerna. När Johannes Chrysostomos uppträder är kyrkan redan så ihjälkorrumpad av dogmstrider att hans röst hänsynslöst kväves av kyrkans politiska tistlar, och den förste efter lärjungen Johannes som i sitt liv och verk faktiskt återspeglar Jesu rena anda är Beda Venerabilis i det fjärran från civilisationen isolerade Yorkshire i norra England vid dess stormiga nordsjökust. Ända sedan hans dagar

har sedan England varit den kristna humanismens och toleransens starkaste fäste och enda outtröttliga försvarare i världen.

Efter Beda är Jesu röst åter tyst i världen ända tills Franciscus uppträder och predikar ett annat språk än maktens i världen, och Dante Alighieri är en direkt efterföljare till honom. Dante är den förste som öppet vågar kritisera kyrkan och som ej kan nås av dess dogmrustade inkvisitionsmetoder enbart för att han gör det på ett oantastligt sätt i diktens förklädnad och på samma skickligt tvetydiga vis som Jesus klarade av frågan om skattepenningen: endast i Dantes Inferno höjs röster mot kyrkan, men Dantes Inferno är sådant att det inte bara upprättar de av kyrkan fördömda utan även hela den av kyrkan levande begravda Antiken med dess kultur. Han gör det helt enkelt genom att låta alla dessa av kyrkan fördömda och levande begravda röster höras. Liksom Jesus gav liv och hopp åt de åt sjukdomen och döden vigde giver Dante ljus och liv åt alla de i helvetet av kyrkan fördömda.

Därmed bryter den stora kulturpånyttfödelsen lös över världen som helt och hållet sker i kristendomens och toleransens tecken, och dess yttersta förespråkare och banbrytare är Leonardo da Vinci, med vilken man renässansskedet i praktiken avslutas, ty sedan börjar Luther sin bärsärkargång med kulturen. Leonardo lägger definitivt grunden för den humanistiska sanningssökande naturvetenskapen, vars konstruktiva utveckling icke når sin gräns förrän när den i och med Einstein och Oppenheimer moraliskt snubblar över atomenergiproblematiken. Fram till 1945 är naturvetenskapen uteslutande kristen, humanistisk och konstruktiv och aldrig destruktiv i sin innersta drivkraft.

Men ett strå vassare än Leonardo i sitt kristna hjärtebudskap är den ande som talar genom namnet William Shakespeare. Vad är Hamlet om inte en ny Kristus? Och Kristus i skådespelardräkt förekommer i alla hans bästa dramer. I Richard II:s, Henrik VI:s, Kung Lear, Othellos, Brutus', Coriolanus' och till och med i Timons gestalter återfinner vi ständigt den lidande, älskande, ädle och sanningsvittnande Kristus. Den första hädelsen i författarskapet Shakespeare uppträder först i den allra sista pjäsen Henrik VIII, där maktens tillrättgående med kardinal Wolsey rättfärdiggörs, och den pjäsen satte punkt för detta författarskap genom att den satte den egna teatern i brand.

Efter Shakespeare har vi den stackars Rembrandt, konsthistoriens djupaste Bibelillustratör, som på sitt sätt för renässansens kristna röda tråd till sin höjdpunkt och avslutning, ty han har ingen efterföljare, och efter honom övertas det kristna universalbudskapet av musiken.

Jag har redan skrivit om musiken. I sin seriösa form är ingen konstart så religiös till sitt innersta väsen och i själva grunden som den, och ingen har bättre givit uttryck åt dess religiösa och sant varmt kristna kärleksintensitetsgrund än Johann Sebastian Bach med sina kantater, mässor, motetter och passioner. Musikens röda religions- och kärlekstråd löper sedan obruten ända fram till nuet.

De sista två stora kristendomsförkunnarna är Dostojevskij och Stefan Zweig. Vem är Raskolnikov, furst Mysjkin, Stavrogin, Dolgoruki och Aljosja Karamasov om inte uttryck för Kristus själv? Och vad är Stefan Zweigs författarskaps genomgående tema? Tolerans, tolerans och åter tolerans. Tydligast framträder det i hans böcker om reformationen, om Erasmus och Castellio, men även Marie Antoinette, Maria Stuart, Brasilien och hans essayer har genomgående samma varma innerliga mänskliga budskap som berör envar individ i evighet. Som allra mest förklarat står det kanske i essän om Europas framtid. Och hans sista bok, "*Die Welt von Gestern*", är jämförbar med Johannes Uppenbarelse i karaktär och skönhet.

Med andra ord, den som talar i kristendomens eller kyrkans eller någon läras namn är alltför sällan någon sann förkunnare av det messianska budskapet, medan den som står ensam och är oberoende och ej ansluter sig till någon rörelse alltför ofta är det utan att någon anar det.

Kalender, januari 2008

- 1 Bo Linde skulle ha fyllt 75.
Italiens konstitution fyller 60.
Tasmanien 150 år som Tasmanien.
EEC fyller 50 år, nuvarande EU.
- 3 50 år sedan Sir Edmund Hillary nådde Sydpolen.
J.R.R.Tolkien fyller 120.
Ray Milland 100 år ("Lost Holiday")
- 4 Burmas självständighetsdag 1948.
50-årsminnet av Ralph Vaughan Williams' bortgång.
- 5 Kung Juan Carlos av Spanien fyller 70 år.
40 år sedan Alexander Dubcek inledde Pragvåren.
- 8 Ron Moody 80 år ("Fagin" i "Oliver!" bl.a.)
- 9 Simone de Beauvoir 100 år.
- 10 Paul Henreid 100 år, österrikisk skådespelare av rang, bl.a. "Casablanca".
- 12 Anthony Andrews 60 år, "Ivanhoe" bl.a.
- 14 Zacharias Topelius 180 år.
70 år sedan den första tecknade långfilmen "Snövit" hade premiär.
- 15 Giovanni Segantini 150 år, målare.
Edward Teller 100 år, vätebombens fader.
Julian Sands 50 år, skådespelare.
- 16 John Carpenter 60 år, skräckregissör.
- 17 Compton Mackenzie 175 år ("Whisky Galore" bl.a.)
- 18 Jacob Bronowski 100 år, polsk-brittisk matematiker.
230 år sedan kapten Cook upptäckte Hawaii ("Sandwich-öarna")
- 20 60 år sedan Mahatma Gandhi mördades.
Martin Landau 80 år, filmskådespelare.
15 år sedan Audrey Hepburn gick bort.
- 22 Lord Byron 220 år.
- 23 Jeanne Moreau 80 år.
- 24 Scoutrörelsen fyller 100 år.
- 25 Vladimir Vysotskij skulle ha fyllt 70.
30-årsminnet av Vysotskijs död.
- 26 Eartha Kitt 80 år.
Roger Vadim 80 år.
20 år sedan musikalen "Fantomen på operan" hade premiär.
- 27 Mikhail Barysjnikov 60 år, avhoppad rysk dansör.
35 år sedan Vietnamkriget upphörde.
- 28 General Gordon av Khartoum 175 år.
- 29 Emanuel Swedenborg 320 år.
Bengt Hambraeus 80 år.
- 30 360 år sedan westfaliska freden avslutade 30-åriga kriget.
75 år sedan Hitler blev tysk rikskansler.
Halléorkestern i Manchester 150 år.
- 31 65 år sedan general Paulus kapitulerade vid Stalingrad.
Bandspelaren fyller 60 år.
Drottning Beatrix av Nederländerna 70 år.

Idealresan, del 8: Festen i Lucca.

Allt var kaos i Florens. Ingenting fungerade. Turisterna trampade varandra på tårna på gatorna, alla tåg var försenade, men det värsta var kyrkorna. Varje viktig kyrka hade en kö på minst tusen personer som skulle in i den, Santa Maria Novella, Domkyrkan, San Lorenzo, och så vidare. Det var bara att släppa tanken genast på att någonsin kunna komma in i någon kyrka i Florens denna måndag i påskveckan.

Jag besökte dock alla de obligatoriska platserna: Piazzale Michelangelo, piazzan vid Castel Vecchio, domen, Ponte Vecchio, Mercato Nuovo med det gyllene svinet (vars bronsnos åtminstone faktiskt ser gyllene ut då alla besökare smeker den,) och så vidare. Den värsta besvikelsen var dock järnvägsstationen. Ingen mat serverades där mera. I stället var det bara MacDonalds och *fast food* för hela slanten. Det kunde inte bli vidrigare. Tiggarna drällde också där på stationen. Då och då lyckades någon tiggarpojke smyga sig in på restaurangen och fånga någon gästs uppmärksamhet med sin eländiga uppsyn, varpå personalen genast bedrev klappjakt på honom tills han var ute. Hade de haft hundar hade de skickat dem på honom.

Jag höll på att bli där i Florens, ty det var fel på tågtrafiken. När jag slutligen lämnade det besatta kaoset körde tåget halvvägs till Prato och stannade där. Stationen hette Rinfredi. Vi blev sittande där, och jag somnade, tills jag väcktes av upprörda röster som diskuterade med konduktören om de skulle fortsätta eller stiga av. Konduktören visste naturligtvis ingenting. Damen mitt emot mig undrade om hon alls skulle komma fram till Prato idag. (Det är bara 15 kilometer mellan Florens och Prato.) Så satte till allas ofantliga överraskning tåget plötsligt i gång och körde på med full fart. Det hade ingen väntat sig.

Jag steg av i Montecatini för att inspektera denna kurort som min far så ofta besökt och även Beatrice Ciurlo talat så varmt om. De varma källorna, som alla kom hit för att bada i, låg ett ganska långt stycke uppåt kullarna, så det var ingen idé att bege sig dit. Där jag stannade i närheten av det lilla centrum hade orten ingenting märkvärdigt att bjuda på. Dock var det en mindre besvikelse än Florens.

Jag har aldrig lyckats lära mig tycka om Florens. Det råder ett slags morbid besatthet över staden som jag alltid funnit fränstötande. Dante, som aldrig återvände dit efter landsflykten, har inte mycket gott att säga om dess dystra mörker och klaustrofobiska gator. Ändå var staden säkert bättre på hans tid än vad den är idag. Leonardo blev också utkastad från staden av dess kotteriers bigotta intriger och återvände inte på 20 år. Även Michelangelo arbetade mera och hellre i Rom. Florens är en avgrund, som icke desto mindre framkallade hela renässansen.

Paolo odlade allting i sin egen trädgård – sallad, lök, vitlök, morötter, potatis, oljeväxter, oliver, fruktträd – helst ville han bli självförsörjande. Han uppmärksammade noga den astronomiska kalendern för sådd och skörd av olika grödor och var lika biodynamisk som en antroposof. Ett liv så nära naturen som möjligt var hans och hans vänners ideal, varför de sannerligen levde nära paradiset. Hans vän grottforskaren Andrea, vars tredagarsfest vi upplevde den sista efterdyningen av, visade vägen i sitt fullkomliga paradiset uppe i kullarna där han gjorde eget vin, egen olja och i stort sett all sin viktigaste föda själv. Hans hus var alltid fullt av folk, dagen före vårt besök hade hans gäster varit 50 i det lilla huset på den lilla täppan, hans liv var lika anspråkslöst som rikt, och ingenting fattades. Vi såg en film han hade gjort med en kollega som förklarade något av den besynnerliga grottforskningspassionen, nästan en galnare sport än bergsbestigning, då man här i stället för att hålla sig i solen och sträva uppåt gav sig ner i absolut mörka djup av ständigt tilltagande klaustrofobi, som endast kunde nås genom ålning och genom att man slingrade sig som ormar. Olyckstillbud var naturligtvis oundvikliga genom gruvgas, ras, syrebrist, översvämningar, fall och benbrott. Att ta sig upp till jorden igen från avgrundshålor i underjorden som tenderade hålla kvar en i kniptångsfällor var betydligt svårare många gånger än att ta sig ner från ett berg.

Sista dagen i Lucca gjorde vi en tur till staden och dess begivenheter. Eduardo slöt upp och tjänstgjorde som guide då han verkade veta allt om varje hus i staden. Han var full av intressanta berättelser. Vår avsikt var att besöka Puccinis hus, som var stängt för besök förra året, och det var det nu också. Någon berättade att det varit stängt de senaste sju åren till följd av en arvstvist mellan Puccinis arvingar.

Från bergen hördes det åskmuller, och plötsligt var regnet över oss i tunga droppar. Vi var utan paraplyer och måste följaktligen ta vår tillflykt till närmaste krog. Sedan blev det krog efter krog under gradvis framryckning mot bilen. Det blev inte mindre än fem krogbesök på vägen, varje gång under intagandet av en ”*chiudini*”, vitt vin med *campari*. När regnet slutligen upphörde och vi nådde fram till bilen var vi ganska runda under fötterna. Men krogrundan hade bara varit en aperitif mot vad som sedan följde.

Vi fortsatte festen hemma under frossande i stämningar från flydda tider, främst hippierörelsen under 60-talet, en kulturell explosion av fantasi och kreativitet utgående från den massiva fredsrörelsen mot Vietnamkriget, en rörelse som märkligt nog fortsätter än idag, då den tog sig nya former i regnbågsrörelsen mot Irakkriget; samt befrielsen 1945, som firas varje år den 25 april i hela Italien, som nästan är årets största nationalfest. Vi lyssnade på gamla kampsånger från befrielsen och smälte in i den smäktande nostalgin av efterkrigsårens frihetsyra och diskuterade den fantastiska neorealismen med filmer som ”Rom – öppen stad” och regissörer som de Sica, Visconti och Fellini. Nyligen har bröderna Taviani kommit ut med en ny film som handlar om folkmordet på armenierna i Turkiet under första världskriget, en film att spana efter.

Jag försökte ringa till Lorella men fick inte tag på henne. Rasmus var i Milano, men också hos honom kunde jag bara lämna ett telefonmeddelande. Silvia och Sergio hade jag fått tag på och skulle jag få träffa. Festen i Lucca var över. Det var bara att förbereda sig för och gå vidare till nästa fest.

(I nästa nummer: *Milanocirkusen*.)

Kanonresan, del 2: Tillbaka till Dharamsala.

Bussresan dit gick smärtfritt ehuru den tog knappt elva timmar och var mycket påfrestande mot slutet när trängseln blev outhärdlig denna lördagskväll. Min nya digitalkamera upphörde att fungera, varför Kangradalen blev ofotograferad, batteriet var slut, och det var inget jag kunde göra på bussen. Klockan 7 på kvällen kom vi fram och släpptes för säkerhets skull i staden så att vi inte skulle missa den sista bussen till McLeod Ganj klockan 7.

Dharamsala var förvånansvärt varmt i kontrast mot Manali. Jag fick en extra filt till natten, men den behövdes inte, ty rumstemperaturen gick inte under 20. Ingen snö låg på bergen fastän vädret var lika idealiskt och klart som i Manali. Det var bara att njuta.

Uppe vid Triund träffade jag ett mycket sympatiskt ungt polskt par, som var väl fysiskt tränade. De hade varit i Kashmir och frusit och misslyckats med att ta sig till Ladakh. Hon, som hette Magdalena, var i Indien för fjärde året i rad för att studera dans, medan hennes vän Sebastian var fotograf. Vi kom naturligtvis in på det nyligen inträffade valet i Polen. De berättade, att deras regering sedan två år varit ett skämt. Tvillingbröderna, som varit premiärminister och president, hade ett löjligt namn som betydde ungefär ”den lilla ankan” (diminutiv av anka), varför det varit förbjudet i Polen under två år att skämta om ankor. Den nya premiärministern råkade heta Donald i förnamn, som ju också är Donald Ducks förnamn (Kalle Anka). Således slipper inte den polska riksdagen ännu på ett tag den känsliga kitsligheten med ankproblemet, då premiärministern, fastän utbytt, fortfarande ses som en anka.

Sebastian tog också bara diapositiv som fotograf och underkände digitala bilder för deras begränsning i färger och utförlighet. Jag hade min gamla ovärderliga kamera med mig

också, och det skulle bli intressant att jämföra resultaten av båda kamerorna med varandra, då jag ibland tog samma motiv med olika kameror.

På vägen ner mötte jag ett större sällskap av mest unga kända damer som talade svenska. De var alla från Karlstad.

Under lunchen uppe på Tsongkhas underbara öppna terrass på taket, där man kunde njuta för fulla muggar av solen, kom en ung man i vitt fram till mitt bord och ville prata. Han verkade prydlig och ordentlig, hade ringar i båda öronen och kom från Rajasthan. Det visade sig att han ville sälja hasch. ”Det är billigt här nu,” försökte han. Jag var naturligtvis inte intresserad, då jag aldrig rökt någonting då jag var rädd om de enda två lungor jag hade som var känsliga och mottagliga för infektioner, men om jag skulle ångra mig senare så var han lätt kontaktbar, då han förtjänade sitt dagliga bröd som skomakare på gatan. ”Jag gör ordentliga skor,” menade han, och det kunde ingen tvivla på. Det finns knappast några bättre hantverkare i världen än de mycket flinka och snabba hinduerna. Att sälja hasch till turister var hans extraknäck, då skomakeriet naturligtvis inte gav mer än till dagligt nödtröft.

Det fanns fler ”haschturister” i Dharamsala än i Manali. De flesta höll sig nere i Bhagsu i dalen mellan McLeod Ganj och bergen. Där fanns bestående hippiekolonier som var svåra att överblicka, kartlägga och lokalisera, och jag hade ibland i misstag hamnat inne bland dem. Naturligtvis handlade det mest om israeler.

På kvällen vid det sista kaffet för dagen hade jag mycket angenämt sällskap genom två unga damer från Kalifornien, av vilka den ena talade flytande hindi, vilket var mycket imponerande. Det visade sig att hon var indiska, hennes familj var från Hyderabad i södern, men de hade alltså flyttat till Amerika, så att hon fått två världsspråk gratis. Hennes väninna reste med henne i Indien för första gången, och de frågade mig om rekommendationer. Det var sällsamt att av en indiska bli frågad till råds om vad man borde uppleva i Indien.

Det blev en underbar natts vederkvickande sömn, och följande morgon var jag i idealisk form, gick upp till Triund på en timme och trekvart och fortsatte upp till *Snowline*. En fransman jag träffat igår hade stannat över natten i tält i *Snowline* och frusit ordentligt men ändå tagit sig till glaciären för att röra vid isen och förstört sina skor, så att han gick haltande och trasig tillbaka. Sådant händer.

På vägen ner träffade jag åter det svenska gänget från Karlstad. Det visade sig att de var här en hel månad för att studera, och jag komplimenterade dem för att de valt rätt tid på året och haft bästa möjliga tur med vädret. Inte ett moln sågs på himlen denna dag. De var ett dussin flickor, en man och en äldre lärarinna.

Men efter denna *trek* på sex timmar var jag dödligt trött och kunde inte göra mycket mera. Det rapporterades om nya kinesiska skottlossningar mot tibetanska flyktingar vid den nepalesiska gränsen, vid samma pass där en tibetansk nunna sköts till döds förra året, Nangpa La vid Mount Everest, vilket inte vittnade om någon förbättring i Kina. Efter Burmakrisen hade kineserna även rackat ner på munkarna i Lhasa och stängt klostren Drepung, det största, och Nechung, som om Burmakrisen var tibetanernas fel.

Mot kvällen tog jag nattbussen mot Dehra Dun och Rishikesh, men jag hoppades innerligt att jag skulle återkomma till Dharamsala ännu en gång mot slutet av denna resa.

(I nästa nummer: *Tillbaka till Rishikesh och Joshimath.*)

Rehabiliteringsresan, del 12: Ett besök hos Lama Yonda.

Onghel hade sin mor på besök i Phudong, hon hade aldrig varit på besök här tidigare, så Onghel fick visa henne omkring i hela landet. Hon var en bastant äldre kvinna som liksom de flesta mogna tibetanskor gjorde ett imponerande värdigt intryck och verkade tidlös i sin obestämbara ålder.

Jag råkade ut för tre unga män som satt och drack tillsammans som gav mig inblickar i Indiens misshushållning av Sikkim med en överväldigande arbetslöshet. Enligt en annan man från orten var det bara 2% av färdigutbildade sikkimeser som säkert kunde få någon hygglig tjänst.

Han belyste också klimatförändringen i Sikkim, hur det blivit kallare och vintern börjat tidigare – jag hade faktiskt aldrig tidigare i Sikkim sett snö på bergen öster om Phudong i november.

Onghel led av sömnlöshet och hörde därmed till den olyckliga växande tredjedel av mänskligheten som har detta besvär. Så som det mänskliga livet ständigt fortsätter att upphetsas till värre stress lär väl snart majoriteten höra till de olyckliga. Ingen har någonsin kunnat komma med något riskfritt botemedel, alltså något sömnmedel utan skadliga bieffekter.

Liksom mitt buddhistiska *Hotel Greenland* i Manali kändes *Hotel Northway* i Phudong som ett hem för mig och jag själv som hörande till familjen. Här var de nu i tre generationer, då Onghels moder var på besök och en dotter skötte försäljningen, medan jag faktiskt kallades 'onkel'. Det hade varit underbart att få andas ren luft här mitt i bergsdjungelns välgörande och överväldigande prunkande grönska, hela Sikkim är som en sagolandsdjungel, och få sova gott och äta god mat med bara vänliga och intressanta människor omkring sig, som man kunde tala med – överallt i Sikkim möter man människor som talar engelska gärna och mycket.

Som vanligt blev mitt öde i Sikkim hur ironiskt som helst. Efter den regniga dagen möttes jag vid soluppgången inför min vidareresa av en klarblå molnfri himmel. *Nu* var vädret idealiskt, när jag skulle lämna in. *Nu* sken solen från en molnfri himmel, när jag inte längre kunde se Kanjenjunga.

Min familj skulle upp till klostret med Onghels mamma för att fira en speciell buddhistisk högtid denna dag den 12 november. De gav sig av och skulle få världens finaste dag uppe vid klostret i bländande smäktande solsken.

Min resa till Pelling blev lugn och angenäm, främst på grund av uteblivet stereomissbruk, då min jeep ner till Gangtok var tyst, och jeepen från Gangtok till Pelling (125 kilometer på fem timmar) led av knastrande högtalare, till all lycka, för chauffören spelade "*Just kill, kill, kill*" igen. De försökte om och om igen sätta på den olidliga rockmusiken, men varje gång överröstades olåten och missljudet av ett ännu högre högtalarknaster. I stället kunde man njuta av det prunkande mjuka djungellandskapet med höga berg och djupa dalar längs stupande flodraviner.

Halv 6 var vi framme i Pelling. Chauffören hade kört non-stop och inte medgivit någon paus på vägen. Mitt gamla hotell Garuda var fullkomligt oförändrat. Det var bara att känna sig hemma och hoppas på att det vackra vädret skulle fortsätta, så att man skulle få se Kanjenjunga.

Det fick man. Morgonen var helt klar, och Kanjenjunga (egentligen Khangchendzonga) hade aldrig varit mera magnifikt. Det var bara att njuta hela morgonen, att stiga upp med soluppgången före 6, skynda upp till klostret Sangha Choeling väster om Pelling, fotografera som vansinnig och under frukosten på mitt hotell Garudas terrass sola sig i den dubbla glansen från Kanjenjunga och den värmande solen – Pelling är dock på 1900 meters höjd, och mitt hotellrum, som jag delade med en korean, hade hållit sig mellan 16-14 grader.

Jag hade spekulerat i och hoppats på att komma vidare till Yuksom, men min huvudvärk plågade mig, och jag hade två sår under vänsterfoten, och min värdinna sade att det skulle ta fem timmar dit. Förra året hade jag vandrat till Tashiding fram och tillbaka på samma dag (4 mil), det heligaste klostret i Sikkim och ett av de mest svårtillgängliga, vars blotta åsyn var nog för att rena en från alla synder, enligt instruktionsboken. Det hade tagit 10 timmar, jag hade kommit tillbaka efter mörkrets inbrott utan ficklampa fullständigt slutkörd, vilket jag inte ville göra om, så jag beslöt att inte ta någon risk utan stanna hemma, ta det lugnt och chansa på att få träffa Lama Yonda.

Han var hemma men något sordinerad. Han är bara tre år äldre än jag (alltså 58 år) men drabbades förra året av sjukdom. Ett rötsår i benet måste opereras, och i samband därmed fick han ett slaganfall. Han har återhämtat sig och visar inga men, men han måste ta det lugnare.

En av de fem frivilliga utländska lärarna på skolan berättade att skolan (som Lama Yonda skapat för Sikkims hemlösa och föräldralösa barn) stod inför stora ekonomiska svårigheter, då varken staten eller provinsen (Sikkim) längre ville understödja den ekonomiskt. Även fonderna, som legat till grund för den, var uttömda eller skulle upphöra, och ingen visste vad som skulle hända med skolan efter denna termin.

Lama Yonda hade inte nämnt ett ord om allt detta men, som sagt, verkat något sordinerad och nedstämd. Jag saknade hans gamla vitalitet, och ändå var han ännu inte gammal. Skolan var hans livsverk, och det var därför i en stämning av melankoli som jag tog avsked från Lama Yonda och skolan, om jag dock hoppades finna båda i orubbad aktivitet nästa år.

(I nästa nummer: *Vändpunkten.*)

Resan till Zanskar, del 4: Dalai Lamas föreläsning.

Vi gav oss iväg tidigt i morgonen för att lyssna till hans undervisning i Choglamsar. Emellertid flockades så mycket människor dit för hans skull att vi fastnade i en oändlig trafikstockning och kom fram 20 minuter för sent och fick därför ganska dåliga platser på långt avstånd från honom (men ändå med honom inom synhåll) och på den hårda marken på det våta gräset. De som visste vad det handlade om hade tagit med sig vattentäta sittdynor.

Man uppskattade hans publik till omkring 20,000 personer. Det var väl mellan fem och tio tusen samlade på ången framför hans talarstol, men det rådde ständig cirkulering, folk bröt ständigt upp, och det kom ständigt nya.

Han skulle undervisa i tre timmar från 8.30 till 11.30, men jag och Jon från Holland bröt upp klockan 10. Vi kom honom inte närmare, och hans undervisning blev hela tiden svårare att hänga med i. Från början var det lätt och helt klart, allt vad han talade var ren filosofi, och ämnet var självbehärskning och bekämpandet av lidandet och ens egna känslor och anledningen till olycklighet, som nästan bara bestod av demoner i form av obehärskade och okontrollerade känslor av hat och oro, passion och svartsjuka, habegär och egoism. Allt detta kunde åtgärdas genom träning i självbehärskning främst genom meditation.

Och denne rene filosof, säkert den renaste i världen, ägnar Kina all sin energi åt att hänsynslöst bekämpa, förtala, intrigera mot, sabotera och genom propaganda hjärntvätta världen med att han skulle vara en förfärlig skurk. Någoting oskyldigare kunde man inte tänka sig. Hans undervisning var ren och klar och fullständigt okontroversiell, det var egentligen bara sunt förnuft för hela slanten upphöjt till en filosofisk nivå, och emellanåt kluckade han till i små oskyldiga skratt. Och alla dyrkade honom för hans utomordentliga godmodighet helt oberoende av alla kinesernas förintelsestrategier mot hans folk och kultur.

Det var en underbar dag, och jag tog tillfället i akt och gick upp och längst bort i staden och besökte min gamle vän överste Kalon. Han pysslade med sin trädgård som vanligt, och det var helt ljuvligt att sitta med honom på hans terrass över en kopp kaffe och prata.

Han var god vän med Dalai Lamas syster som han nyligen haft på besök. Deras yngre broder skulle också ha kommit men hade varit för trött efter alla oändliga officiella tillställningar i Leh till Dalai Lamas ära. De hade plågat honom en hel eftermiddag med tal och dansföreställningar och annat nonsens ända till kvällningen utan att fatta att de tröttrade ut den gamle mannen och borde låta honom få gå hem och vila sig. Där han residerade i Leh var han fullständigt instängd med rigorös säkerhetsbevakning och kunde inte ens gå ut i någon trädgård. Översten och jag var helt överens om att hans ställe här skulle erbjuda en

idealisk tillflyktsort för Dalai Lama långt bortanför staden med bara fri natur överallt runt omkring.

Han hade också den goda nyheten att meddela, att en förändring skett med israelernas uppförande i Indien, vilket jag observerat redan på bussen, där den israeliska grupp som förekommit inte alls varit lika stökig som vanligt. Israel hade uppmärksammat problemet och skickat rabbiner till Indien. Bara i Leh bodde det två rabbiner med familjer och allt vilkas enda uppgift var att se till att israeliska turister skötte sig. Detta hade behövts.

En annan god vän jag mötte på vägen tillbaka till Leh var Ali Rahi, som plötsligt tillropade mig från någon byrå. Det visade sig att han hade öppnat egen rörelse och turistbyrå på vägen till Changspa, och till hans första grupper hörde en klunga svenska tanter från Ladakhs Vänner i Stockholm. Han umgicks med ambitiösa planer på att köra dem i lyx buss till Tso Moriri (på extremt avstånd och höjd), den stora saltsjön, om deras fysiska tillstånd skulle palla för det.

Det var ett kärt återseende och en värdig avslutning på en alltigenom lyckad dag.

(I nästa nummer: *Iväg.*)

Konferensresan, del 14: De sista dagarna i Leh och avskedet.

Vemodet bredde sin slöja över mina sista tre dagar i Leh. Jag besökte troget ”*Women’s Alliance*” och de sista återstoderna av konferensens deltagare, vilka inte var fler än fem-sex stycken, de flesta sjuka. Helena var själv sjuk men uppträdde ändå och höll föreläsningar i samband med visningen av hennes film ”*Ancient Futures*” när hon orkade. Jag ville inte pressa mig in på henne under hennes ansträngningar och bräcklighet utan höll mig respektfullt på avstånd medan hon föreläste. Så fort hon kunde för publikens skull drog hon sig tillbaka.

Även Alex Jensen, hennes amerikanska högra hand, var illa därän, såg mycket bräcklig ut och hade svårt nedsatt immunförsvar. Ändå höll han ställningarna med den äran och skötte om besökare och publik lika noggrant som Helena hade gjort.

Däremot gjorde jag ett andra besök hos min vän överste Wangdus högst upp i dalen, som var vid gott mod och bästa hälsa, fastän han tvingats inställa alla förbokade gäster till följd av de bortspolade vägarna. Han bjöd på te med momos, vi diskuterade vilkendera av sjöarna Pangong Tso och Tso Moriri som låg högst då kartorna var av olika meningar, han menade att Pangong måste ligga högre då bergen där omkring var så mycket högre, och jag var böjd för att hålla med honom. Båda sjöarna låg någonstans mellan 4000 och 4500 meter.

Till slut talade vi om musik. Han beklagade Ladakhs utomordentliga musikaliska fattigdom, att just musik var det som saknades i Ladakh, att dess så kallade folkmusik mest bara var entonigt gnäll som inte ens kunde skrivas ner i noter, och att det inte fanns ett enda piano i hela Leh. Möjligen kunde det finnas ett orgelharmonium i den moraviska kyrkan.

Vädret var underbart, för första gången under min vistelse här i drygt två veckor hade vi haft solsken på morgonen och inget regn under dagen, och om dock moln inte hade saknats hade man kunnat njuta av sol och värme hela dagen. Nu var det lämpligt att sätta i gång med trekkingutflykter, nu när alla började resa hem och gatumyllret började glesna och vissa affärer redan började stänga efter turistsäsongen.

Hade jag kunnat fara till Zanskar trots allt? Svaret är ja, men då hade jag gått miste om Pangong Tso, och resans sista del hade blivit ansträngd, då jag troligtvis fått avstå från Dharamsala. Hade det varit värt det? Det får jag inte veta förrän jag någon gång kanske äntligen kommer till Zanskar. Men naturligtvis kändes det bittert orättvist att vädret nu klarnade och normaliserades när jag måste vända tillbaka. Överste Wangdus råde mig att nästa år komma efter första hälften av augusti, vilket var det förnuftigaste råd han kunde komma med.

Tyvärr bjöd den sista dagen på ett bittert avsked. Magen revolterade. Jag är rädd att det var överste Wangdus goda momos som utlöste krisen med någon stark främmande krydda som mitt system beslöt sig för att reagera emot. Jag åt ingenting annat olämpligt eller onormalt, så det kan knappast ha varit något annat. Det började redan på morgonen men accelererade under dagen.

Doktor Lucy rådde mig att inte äta något alls till middagen utom soppan. Jag åt ändå något men så litet som möjligt. Vi hade en underbar avskedsmiddag tillsammans, det var jag, Lucy med hennes son, min gamla vän från tidigare år Myra från Holland med hennes syster (musiker) och svåger samt Dani, ung sjuksköterska från Österrike men bosatt i Zürich. Det var en underbar liten avskedsfest i intim samvaro, och en bättre avslutning kunde min Lehvistelse inte få.

Dani utrustade mig med extra toapapper och två pastiller Imodium, vilket jag var mycket tacksam för. Dessutom lånade hon mig sin väckarklocka, så att jag inte kunde missa bussen, som skulle avgå 5 – kvart över 4 hade jag tänkt stiga upp.

Kvart före fyra kom det sista och slutliga och värsta diarréanfallet. Det var rena explosionen, och jag kunde ingenting göra. Nästan hela rummet blev alldeles nersölat. Olyckligare kunde inte en resa inledas.

Jag lyckades torka upp det värsta efter mig och vandrade sedan på skälvande ben till busstationen. Gamle Norbu, min värd, var uppe för att se till att även doktor Lucy med son kom lyckligt iväg till sitt flyg. Jag försökte förklara den sorgliga olyckan för honom, och han var mycket förstående.

Naturligtvis vågade jag inte äta något på hela dagen. Jag tog genast ett av Danis piller med litet vatten, det blev hela frukosten, och till lunchen i Pang klockan 11 vågade jag riskera en försiktig kopp te, till vilken jag tog det andra pillret. Det var första gången någonsin jag medicinerade i Indien.

I Sarchu på eftermiddagen klockan 2 vågade jag riskera en andra liten kopp te, men magen tycktes hålla sig. Det blev inga toalettbesök på hela dagen, inte ens för det lilla.

Dessutom hade vi tur med vädret. Solen strålade hela dagen, vi höll tidtabellen utan förseningar, och när vi rullade ner från det sista kritiska passet Baralacha La på 4900 meter strålade hela Ladakh i det generösaste varmaste solskenet. För en gångs skull skulle man få komma fram till Keylong i dagsljus – det var första gången. Det kunde inte bli bättre, och kameran applicerades flitigt genom det trånga bussfönstret. Det var detta man hade väntat på och längtat efter 18 dagar i Ladakh.

De övriga busspassagerarna var många av dem patienter och mycket sjukare än jag. En tysk höll sig för huvudet hela resan och verkade fullkomligt väck. När vi kom ner under 4500 frågade jag honom om huvudvärken blev bättre. Det var inte huvudet, sade han, det var magen.

En annan höll krampaktigt en duk för kinden hela vägen. Tydligt led hon av akut tandvärk. En annan fick andningsbesvär och måste lägga sig på golvet med syrgastub. Och så vidare. Där var en stor polsk grupp på sex personer och en lika stor grupp israeler, men friskast var en holländsk familj med två små flickor. De hade rest omkring i norra Indien i fem månader och hade nu bara en månad kvar. Småflickorna var fenomenala, pigga och glada och konversanta hela vägen, skuttade omkring bland klipporna vid varje paus och verkade trivas bättre än någon annan. Så var där en vacker ung skotska från Edinburgh som tillbringat 5 månader i Dharamsala och en månad i Ladakh. Naturligtvis var det till denna familj och denna skotska jag tydde mig.

I Keylong tog vi in på *'Tashi Delek'* som vanligt, och jag beställde min sedvanliga *thenthuk* och kunde äta den med god aptit. Ingenting fattades mig längre, så det var bara att fortsätta.

(I nästa nummer: *Svenska kolonin i Manali*)

Lycklig resa med komplikationer, del 23: Den engelska kyrkogården i Manali.

I Manali ägnade jag mig mest åt att äta upp mig. Jag kunde gå från lunchrestaurang till lunchrestaurang och aldrig bli helt tillfredsställd hur mycket jag än satte i mig. När jag satt på Momo Café utanför det tibetanska templet kom helt plötsligt Nicole förbi och tittade in, den pratsamma lilla fransyskan, som skulle ta bussen till Delhi klockan 3. Vi hann byta elpostadresser, och hon hann prata av sig en sista gång innan hon försvann.

Hemma på Grönland låg Sebastian sjuk hela dagen, men ibland tittade han ut, och vi kunde då fortsätta våra samtal. Någon lunch eller middag var det inte tal om för hans del denna dag.

När jag första gången kommit till Manali för tio år sedan hade det legat en liten gammal engelsk kyrkogård utanför mitt hotellfönster. Den hade fredats i det längsta, men när jag nu sökte efter den var den borta. Några skjul hade rests på dess torvor där några fattiga medellösa flyttat in. Den engelska kyrkogården hade varit värd att slå vakt om och bevara som ett minne av ett släkte som ägnat sig åt att bygga upp Indien och dött för det. Utvecklingen hade nu sopat bort alla spår av den offerviljan i Manali.

Den största försämringen i Indien sedan jag först kom hit 1992, medan Svjatoslav Roerich och hans vackra indiska hustru Devika Rani ännu levde i Bangalore, har varit skvalmusiksrevolutionen. 1992 hörde man ingen högtalarmusik från svajande eller skenande kassettspelare för skrämmande volym, medan denna audiella miljöförstöring har blivit värre för varje år och är det enda i Indien som ibland fått mig att tveka inför att återvända. Att tvingas höra musik som jag inte valt att höra själv och som jag inte vill höra kan för mig bara innebära smärtsam tortyr, medan tyvärr de flesta tycks vara totalt okänsliga och likgiltiga för detta skärande oväsen, denna själsmördande hjärntvätt och denna tillintetgörande av all möjlig koncentration. Jag drar mig till minnes en fasaväckande dikt som doktor Sandy en gång gav mig:

*”The world is no better than a rotting dump of epidemics
of junk consumerism of junk food and junk music
brainwashing the masses down the drain
drowning civilization in enforced marketing
of nonsense, junk and medial nonsense propaganda
as if to drive us faster into the abyss of disaster,
the whole of mankind rushing blindly on as insects
for the gods to do away with as a vexing irritation,
like many deem the best remedy for mankind
being a general quick operation to reduce the over-population
by at least 50 percent to begin with,
the best medicine being the artificial epidemic of Aids.
Is mankind then no more than vermin?
Unfortunately to mother Earth man has grown a parasitic pest
like a cancer on her nature and beauty
much worse than any universal swarm of locusts
which you need to do away with quickly
to save our garden paradise of nature for the future.”*

Radikalt, grymt och omänskligt men kanske sant.

*“To express this secret diagnosis of a doctor
for his patient mankind may seem unseemly,
should a doctor not keep his obligation of silence sacred
and spare his ailing patient mankind such unhuman views?”*

*No, for I am old and do not care and do not practice any more,
being sick myself of the worthlessness and carelessness and unaccountability of mankind
which seems to have accepted the divine gift of life and power
merely to misuse it grossly in universal self-destruction.
Keep me out of it, I wash my hands and swear me free of it,
refusing to take part in voluntary ignorance and self-imposed stupidity
in hereby signing the outsider's declaration of independence from the mob."*

Sebastian blev bättre efter sin födelsedag, och vi kunde ha en sista trevlig avslutande lunch tillsammans på Momo Café för 15 rupier. Han skulle resa vidare till Delhi och Pushkar för att sedan fortsätta till Poona för att studera Osho, medan jag skulle till Dharamsala i skymningen. Han hade varit ett utomordentligt resällskap hela vägen trots sitt maghandikapp och hade bara överträffats av Valentina, som varit ännu sjukare.

På morgonen hade jag promenerat upp till Vashisht för att äntligen utröna detta ställes attraktionskraft. Det är en by på slutningen strax öster om Manali som vuxit upp kring en ymighet av varma källor, som hade organiserats till vackra och inbjudande badinrättningar för alla intresserade från lyxbad för 100 rupier till allmänna gratisbad i gott men okänt sällskap. Det enda som erfordrades var en handduk, som jag givetvis försummat att ta med mig. Det fick bli till nästa gång.

När jag sedan besteg en takterrass för att stärka mig med en kopp te och beundra utsikten var de enda andra gästerna där två blondiner. Naturligtvis var det mina väninnor från Nya Zeeland, som jag sålunda för tredje gången stötte ihop med helt oförhappandes. De hade varit i Nagar igår men, som det visade sig, en timme efter mig. Annars hade vi stött ihop även där.

Äntligen utbytte vi elpostadresser, och vi förevigades även alla tre på kort, som de lovade mig att senare vidarebefordra till mig som mail. Sophies kavaljer hemma i Auckland var även han skribent och hette Glenn Bowden. Kanske vi får se hans namn igen en vacker dag.

Vashisht var annars en pärla med goda restauranger och billiga gästhus överallt, och Sarah och Sophie menade att det var ett idealiskt ställe för att äta gott. Deras huvudsakliga intresse var mat, de talade sällan om något annat, och de tycktes ha en omätlig aptit på nya kulinariska experiment. Detta är en särskild värld som jag i Indien aldrig vågat närmare utforska.

Mitt värdfolk på Grönland förblev älskvärt in i det sista. De hade gett mig sitt finaste rum, det enda med balkong, för bara 125 rupier (16 procents rabatt) och lät mig vara kvar hela eftermiddagen för bara 50 rupier extra. Naturligtvis skulle jag se fram emot att få komma tillbaka. Detta var tredje året jag bodde hos dem, och jag hoppades det skulle bli många fler i framtiden.

Precis när jag skulle lämna dök det upp två nya cyklister från Leh på gården. Det var två schweiziska hurtbullar på två olika cyklar som kommit till Grönland enkom för att söka upp det österrikiska pandemparet. Mitt rum blev precis ledigt åt dem, så det blev avlösning direkt under hjärtliga former. Därmed gjorde min värd ingen förlust, som till nöds åtminstone hann skaka mina filter innan schweizarna skulle överta dem. De var inte nogräknade utan tog över rummet direkt.

Så kom jag iväg mot Dharamsala, och den enda andra västerlänningen ombord var en ung österrikiska från Wien som löjligt nog hette Christiane. Det blev en kall natt ombord, halv 11 stannade vi för middag, Christiane och jag delade på en tallrik ris med grönsaker samt te för 47 rupier tillsammans, det räckte, det blev ett nytt testopp senare på natten, och så plötsligt var man framme i Dharamsala klockan 4 efter bara 9 timmars resa. Det var nästan en oförsämt kort bussresa efter allt vad man gått igenom.

(I nästa nummer: *Vägen till Shamballah.*)

Kinas alternativa regering

– hittills har över 30 miljoner tidigare medlemmar av Kinas kommunistparti demonstrativt tagit avstånd från detta.

Kinesiska motståndsgupper över hela världen satsar på ett snart regimskifte i fastlands-Kina, och de ämnar hålla sig redo för det.

Den 5 december kungjorde ”*Future China Forum*”, en grupp inriktad på en fredlig övergång till demokrati, att de kommer att bilda en kinesisk övergångsregering för att underlätta och påskynda kommunistregimens kollaps i världens folkrikaste land.

”Före det kinesiska kommunistpartiets 17-e folkkongress närde somliga fortfarande hopp om att partiet kunde framlägga ett reformprogram för att förändra det politiska systemet, men kommunistpartiet har förkastat varje möjlighet till några politiska reformer,” hette det i ett uttalande från organisationen.

”Kommunistpartiet fortsätter att kontrollera media och Internet och att begränsa yttrandefriheten. Människorättsaktivister och oliktankande i Kina, kristna som gått under jorden och Falun Gong-utövare står inför grymmaste förtryck och förföljelse. Under tiden ägnar sig Partiets korruperade ledare åt att konfiskera och utplundra det kinesiska folkets jord och egendom,” fortsatte det.

I uttalandet inbjuder organisatörerna ”kinesisk elit” från alla samhällets områden till att delta i uppbyggandet av en övergångsregering. Bland dess aktuella rådgivare finner man tidigare högt uppsatta medlemmar av den kinesiska regeringen och militären – inklusive Jia Jia, en betydande avhoppare från Shanxis provinsregering – och medlemmar av den kinesiska demokratirörelsen och andra motståndsgupper. Medan de flesta lever i exil i Nordamerika, Europa, Australien och andra delar av Asien, så finns en del kvar i hemlandet.

”*Future China Forum*” påstår sig ha mottagit korrespondens från många förfördelade kineser lika väl som från medlemmar av den kinesiska militären som enligt rapporter har uttryckt önskan om att genomföra en statskupp mot de regerande kommunisterna.

Missnöjet inom militären har på sistone ökat. I september rapporterade *Associated Press* om tusentals starka protester från friställda soldater i flera kinesiska städer. Enligt mediareporter från Hongkong har Kinas president Hu Jintao inför 80 av Kinas ledande militärer uttryckt oro över den sviktande tillgivenheten mot partiet inom militären.

”Många inom militären har uppmanat oss att bilda en övergångsregering så snart som möjligt,” sade *Future China Forum*. ”De har bett övergångsregeringen att ge dem mandat till att vid rätta ögonblicket skrida till verket för att störta Partiets tyranniska regering.”

Organisatörerna av Forumet har svarat med att inleda en världsomfattande rekrytering för att finna kvalificerade deltagare till en övergångsregering med uppmuntran av respons från hela det kinesiska samhället, och har startat en noggrann planering för en ny regering ända ner till att föreslå en ny kinesisk flagga.

Göteborg, Trettondagen 2008

www.fritenkaren.se